https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Chamanova Gulshoda Abdiraxmon qizi

Qarshi davlat universiteti, Sanatshunoslik fakulteti talabasi,

Musiqa ta’lim yo‘nalishi 024-91 guruh, 2-bosqich talabasi,

ravshanabdullayev2022@.gmail.com

+998 90 244 55 15

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARI VA UNING KAFOLATLANISHI

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Konstitutsiyasida belgilangan asosiy inson huquqlari – shaxsiy (fuqarolik), siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar – mazmunan tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu huquqlarning amalga oshirilishi va himoya qilinishini ta’minlovchi huquqiy kafolatlar mexanizmlari yoritiladi. Bunda Konstitutsiyaviy sud, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman), sud hokimiyati va xalqaro huquqiy mexanizmlarning roli ilmiy-uslubiy jihatdan ko‘rib chiqiladi. Maqola O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi normalari, milliy qonunchilik hujjatlari, Oliy Majlis qarorlari hamda xalqaro konvensiyalarga tayangan holda yoritiladi.

Kalit sozlar: Konstitutsiya, inson huquqlari, shaxsiy huquqlar, norma, huquqiy maqom, qonun ustuvorligi, xalqaro konvensiya.

Аннотация: В статье анализируется содержание основных прав человека, закрепленных в Конституции Узбекистана – личных (гражданских), политических, экономических, социальных и культурных прав. Также рассматриваются механизмы правовых гарантий, обеспечивающих реализацию и защиту этих прав. С научно-методологической точки зрения рассматривается роль Конституционного суда, Уполномоченного Олий Мажлиса по правам человека (омбудсмана), судебной системы и международно-правовых механизмов. Статья основана на нормах

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Конституции Республики Узбекистан, национальных законодательных актов, постановлений Олий Мажлиса и международных конвенций.

Ключевые слова: Конституция, права человека, индивидуальные права, норма, правовой статус, верховенство права, международная конвенция.

Abstract: The article analyzes the content of fundamental human rights enshrined in the Constitution of Uzbekistan – personal (civil), political, economic, social and cultural rights. The mechanisms of legal guarantees that ensure the realization and protection of these rights are also examined. From a scientific and methodological perspective, the roles of the Constitutional Court, the Oliy Majlis Commissioner for Human Rights (Ombudsman), the judicial system, and international legal mechanisms are examined. The article is based on the provisions of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, national legislative acts, resolutions of the Oliy Majlis and international conventions.

Key words: Constitution, human rights, individual rights, norm, legal status, rule of law, international convention.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlat va jamiyat hayotida inson huquqlarining ustuvor ekanini e’tirof etuvchi asosiy hujjatdir. 2023-yilda umumxalq referendumida qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson, uning hayoti, erkinligi, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat ekani qat’iy belgilandi. Inson huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umum e’tirof etilgan normalari va Konstitutsiyaga muvofiq e’tirof etilib, kafolatlanmoqda.

Inson huquqlarining Konstitutsiyada mustahkamlashdan ko‘zlangan maqsad – fuqarolar farovonligini ta’minlash, jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini qaror toptirishdir. Asosiy qonunimizning 13-moddasida demokratik jamiyatda demokratiya umuminsoniy tamoyillarga asoslanishi, ularga ko‘ra inson va uning ajralmas huquqlari oliy qadriyat hisoblanishi, demokratik huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinishi qat’iy belgilangan[1].

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Konstitutsiyaning 109-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti fuqarolarning huquq va erkinliklariga rioya etilishining kafili hisoblanadi[2]. Shu bilan birga, Konstitutsiya normalariga rioya qilinishini ta’minlash maqsadida qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati tizimlari o‘zaro tiyib turish va muvozanatlash tamoyili asosida faoliyat yuritadi. Xususan, Konstitutsiya va qonunlarning ustunligini ta’minlash va inson huquqlarini himoya qilish uchun mustaqil sud hokimiyati joriy etilgan bo‘lib, Konstitutsiyaviy sud va boshqa sudlar Konstitutsiya normalariga zid bo‘lgan hujjatlarni bekor qilish va huquqbuzarliklarni bartaraf etish vakolatiga egadirlar.

Tadqiqot usullari: Ushbu tadqiqotda huquqiy tahlil va solishtirma usul qo‘llanildi. Avvalo, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining inson huquqlariga oid normalari matni tahlil qilindi va tasnif etildi. Konstitutsiyada mustahkamlangan huquqlar tegishli toifalarga (shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy) ajratilib o‘rganildi. Shuningdek, normativ hujjatlar tahlili usuli orqali Konstitutsiyaviy sud, Ombudsman va sud hokimiyatining huquqiy maqomi va vakolatlari o‘rganildi. Milliy qonunchilik bilan bir qatorda, xalqaro huquqiy hujjatlar – BMTning konvensiyalar – qoidalari tahlil qilindi va O‘zbekiston qonunchiligidagi aksariyat normalar bilan qiyosiy o‘rganildi.

Natijalar: Konstitutsiyada mustahkamlangan asosiy inson huquqlari O‘zbekistonning demokratik huquqiy davlat sifatidagi tabiati va xalqaro majburiyatlariga muvofiq ravishda keng qamrovda bayon etilgan. Konstitutsiyada inson huquqlari bo‘yicha II bo‘lim alohida bag‘ishlangan bo‘lib, unda fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquq va erkinliklari batafsil sanab o‘tilgan. Quyida ushbu huquqlar toifalar bo‘yicha yoritiladi:

Shaxsiy (fuqaroviy) huquqlar. Konstitutsiyaning VII bobi “Shaxsiy huquq va erkinliklar” deb nomlangan bo‘lib, 25-moddan boshlanadi. Birinchi navbatda, yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqi ekani e’tirof etilgan va o‘lim jazosi taqiqlanishi qat’iyan belgilangan. Shuningdek, inson qadr-qimmatining

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

daxlsizligi kafolatlanadi: hech kimning qadr-qimmati kamsitilishi, unga nisbatan qiynoqlar yoki g‘ayriinsoniy muomala qo‘llanilishi mumkin emas (26-modda). Shaxsning ozodlik va daxlsizlik huquqi Konstitutsiyada mustahkamlanib, hech kim sud qarorisiz asossiz hibsga olinmasligi yoki qamoqda saqlanmasligi lozimligi belgilangan (27-modda). Jinoyatda ayblanayotgan shaxsning ayatlanmaguncha aybsiz, deb hisoblanishi (prezumpsiya) prinsipi ham Konstitutsiyada mustahkamlanib, har bir shaxsga o‘zini himoya qilish uchun barcha imkoniyatlar ta’minlanishi kerakligi qayd etilgan.

Shaxsiy huquqlarga shuningdek adolatli sudlov va himoyaga ega bo‘lish huquqi kiradi. Konstitutsiyaning 29-moddasida har bir shaxs malakali yuridik yordam olish huquqiga ega ekani kafolatlanadi; qonunda belgilangan hollarda bu yordam davlat hisobidan ko‘rsatilishi lozimligi qayd etiladi. Jinoyat jarayonining barcha bosqichlarida gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi advokat yordamidan foydalanish huquqiga ega ekani, sudda o‘ziga qarshi ko‘rsayotgan guvohlarni so‘roq qildirishi yoki tarjimon xizmatidan foydalanishi mumkinligi Konstitutsiyada belgilangan. Qiynoq orqali yoki qonunni buzgan holda olingan dalillarni sudda ishlatishga yo‘l qo‘yilmasligi (adolatli sudlov prinsipi) ham mustahkamlangan (29-modda). Shuningdek, orqa-sana qiluvchi (retroaktiv) qonun bilan jinoiy javobgarlikka tortmaslik prinsipi (30-modda) va bir jinoyat uchun ikki marta jazolanmaslik prinsipi (no double jeopardy) Konstitutsiyada o‘z aksini topgan (30-modda)[3].

So‘z va fikr erkinligi ham Konstitutsiyada muhim shaxsiy (fuqaroviy) huquq sifatida e’tirof etilgan. 33-moddada har kim fikrlash, so‘z va e’tiqod erkinligi huquqiga ega ekani, shuningdek istalgan axborotni izlash, olish va tarqatish huquqiga egaligi belgilangan. Davlat Internet jahon axborot tarmog‘idan foydalanish uchun sharoitlar yaratishi lozimligi ham alohida qayd etilgan (33-modda ikkinchi qism). Albatta, bu huquq mutlaq emas: Konstitutsiyada ko‘rsatilishicha, axborot izlash va tarqatish huquqini cheklash faqat qonunga

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

muvofiq va demokratik jamiyatda zarur hollardagina mumkin, xususan konstitutsiyaviy tuzumni saqlash, jamoat xavfsizligi va tartibini ta’minlash, boshqalarning huquqlarini himoya qilish, davlat siri yoki qonun bilan qo‘riqlanadigan boshqa sirlarni saqlash maqsadida cheklashga yo‘l qo‘yiladi. Bu norma so‘z erkinligini himoya qilish bilan birga, uning mas’uliyatli tarzda amalga oshirilishini ta’minlaydi.

Vijdon va diniy e’tiqod erkinligi ham Konstitutsiyada kafolatlangan shaxsiy huquqlar jumlasiga kiradi. 35-modda har bir kishiga istagan dinga e’tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e’tiqod qilmaslik huquqini beradi hamda majburan diniy qarashlarni singdirish taqiqlanishini belgilaydi. Shu tariqa, fuqaroning dunyoqarashi va vijdon erkinligi davlat himoyasidadir.

Yuqoridagi normalar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Konstitutsiyasi shaxsiy (fuqaroviy) huquqlar majmuini jahon andozalariga muvofiq ravishda batafsil belgilab bergan. Bu huquqlar fuqaroning shaxsiy daxlsizligi, erkinligi va sha’ni himoyasini ta’minlashga, odil sudlovdan foydalanishiga, shuningdek, ong erkinligi va shaxsiy hayot sirini muhofaza qilishga qaratilgandir.

Siyosiy huquqlar. Konstitutsiyaning VIII bobida fuqarolarning siyosiy huquqlari bayon etilgan. 36-modda O‘zbekiston fuqarolarining jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish huquqini mustahkamlaydi. Bu huquq bevosita (masalan, referendumda ovoz berish orqali) yoki vakillar orqali (saylovlarda ishtirok etish orqali) amalga oshirilishi mumkinligi ko‘rsatilgan. Fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish (mahalliy o‘zini o‘zi boshqaruv organlari orqali), referendumlarda qatnashish va davlat hokimiyati organlarini demokratik tarzda shakllantirish huquqiga ega ekanliklari belgilangan. Davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati huquqi ham fuqarolarning siyosiy huquqlariga kirib, bu nazoratni amalga oshirish tartibi qonun bilan belgilanadi (36-modda ikkinchi qism).

Davlat xizmatida teng ishtirok etish huquqi 37-moddada mustahkamlanib,

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

fuqarolar davlat xizmatiga kirishda teng huquqqa egaligi belgilangan. Hech kim millati, jinsi va hokazo belgilarga ko‘ra davlat xizmatiga qabul qilishda kamsitilishi mumkin emas; faqat qonunda belgilangan malakaviy talablar va cheklovlar qo‘yilishi mumkin.

Uyushmalar tuzish va siyosiy partiyalarga birlashish huquqi ham Konstitutsiyada muhim siyosiy huquq sifatida belgilangan. 39-moddaga ko‘ra, fuqarolar kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar va boshqa jamoat birlashmalariga uyushish huquqiga ega. Shu bilan birga, jamiyatda muxolif qarashdagi guruhlar va ozchilik fikrlarining himoyasi ham ta’minlanadi: Konstitutsiyada siyosiy partiyalar yoki boshqa birlashmalarda ozchilikni tashkil etuvchi muxolifatchi shaxslarning huquq va erkinliklarini hech kim kamsitmasligi lozimligi qat’iy belgilangan. Bu norma ko‘ppartiyaviylik va fikrlar plyuralizmini himoya qilishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, Konstitutsiyadagi siyosiy huquqlar fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etish, o‘z ijtimoiy faolliklarini erkin ifoda etish va uyushish erkinligini kafolatlaydi. Bu huquqlar demokratik jamiyatning asosi bo‘lib, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga zamin yaratadi. Konstitutsiya mazkur huquqlarni belgilash barobarida, ularni amalga oshirish mexanizmlarini (saylov tizimi, referendum o‘tkazish tartibi, jamoatchilik nazorati kabi) ham eslatib o‘tadi.

Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar. Konstitutsiyaning IX bobida iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar birlashtirilgan holda bayon qilingan (41-53-moddalar). Konstitutsiya insonning yashashi va har tomonlama rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan iqtisodiy hamda ijtimoiy kafolatlarni keng ta’riflaydi.

Shu bilan birga, ishsizlikdan himoyalanish huquqi ham e’tirof etilgan – fuqarolarning ishsiz qolgan hollarda qonunda belgilangan tartibda ijtimoiy himoya olishi kafolatlanadi. Mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdori munosib turmush darajasini ta’minlash zarurati hisobga olingan holda belgilanadi, deb Konstitutsiya

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

talab qo‘yadi. Bu, aslida, ***yashash uchun yetarlicha*** haq tamoyilining konstitutsiyaviy ifodasidir.

43-modda davlatning mehnat sohasidagi ijtimoiy majburiyatlarini belgilaydi: davlat fuqarolarning bandligini ta’minlash va ularni ishsizlikdan himoya qilish choralarini ko‘rishi, kambag‘allikni qisqartirishga oid chora-tadbirlar amalga oshirishi lozimligi qayd etiladi. Bundan tashqari, davlat fuqarolarning kasb-hunarga o‘qitilishi va qayta tayyorlanishini tashkil etishi va rag‘batlantirishi Konstitutsiyada ko‘rsatilgan. Bu normalar *“ijtimoiy davlat”* konsepsiyasini aks ettirib, fuqarolarni ish bilan ta’minlash va ularning farovonligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi ekanini ko‘rsatadi.

Majburiy mehnatni taqiqlash ham Konstitutsiyada mustahkamlangan. 44-modda, sud hukmi bilan tayinlangan jazo doirasidagilar yoki qonunda ko‘rsatilgan favqulodda hollardan tashqari, majburiy mehnat man etilishini belgilaydi. Xususan, bolalar mehnatining ularning sog‘lig‘i, xavfsizligi va rivojlanishiga zarar keltiruvchi yoki ta’lim olishiga to‘sqinlik qiluvchi har qanday shakllari taqiqlanishi Konstitutsiyada alohida norma sifatida kiritilgan. Bu qoidalar mehnat huquqlarining xalqaro standartlariga (Xalqaro Mehnat Tashkiloti konvensiyalari talablariga) muvofiqdir va fuqarolarni ekspluatatsiyadan himoya qiladi.

Shuningdek, Konstitutsiya voyaga yetmaganlar, mehnatga layoqatsizlar va yolg‘iz keksalarning huquqlari davlat himoyasida ekanini qayd etgan, bu esa ijtimoiy zaif toifalarga davlat g‘amxo‘rligi prinsipini konstitutsiyaviy darajada mustahkamlaydi.

Konstitutsiyaning IX bobida ekologik huquqlar ham alohida qayd etilgan. 49-moddaga muvofiq, har kim qulay atrof-muhitga va uning holati to‘g‘risidagi ishonchli axborotga ega bo‘lish huquqiga ega. Konstitutsiyada barqaror rivojlanish prinsipiga muvofiq davlat atrof-muhitni muhofaza qilish va tiklash bo‘yicha choralar ko‘rishi lozimligi, xususan, Orolbo‘yi mintaqasining ekologik tizimini

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

himoya qilish va rivojlantirish davlat majburiyati ekani alohida ko‘rsatilgan. Garchi savol shartida ekologik huquqlar alohida ajratilmagan bo‘lsa-da, Konstitutsiya yangiliklaridan biri sifatida bu sohaga doir normaning kiritilgani inson huquqlarining yangi avlodi – ekologik (tabaqaviy) huquqlarga e’tibor kuchayganini anglatadi.

52-moddada o‘qituvchining jamiyatdagi o‘rni alohida e’tirof etilib, o‘qituvchilar mehnati jamiyat va davlat rivoji hamda sog‘lom avlod tarbiyasi garovi ekani ta’kidlangan. Davlat o‘qituvchilarning sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilishi, ularning ijtimoiy-maishiy farovonligini oshirishga g‘amxo‘rlik qilinishi kafolatlanmoqda.

Yuqorida ta’kidlanganidek, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlari bo‘yicha xalqaro normalarga muvofiq holda keng qamrovli huquqlar katalogini taklif etadi. “Inson va fuqaroning huquq va erkinliklari kafolatlari” deb nomlangan X bob (54-58-moddalar) esa ushbu huquqlarni ro‘yobga chiqarish va himoya qilish mexanizmlarini belgilaydi. Masalan, 54-moddada davlat inson huquq va erkinliklarini ta’minlashni oliy maqsadi deb e’lon qilinadi, 55-moddada har kimga o‘z huquqlarini barcha taqiqlanmagan vositalar bilan himoya qilish huquqi berilishi, xususan har kim o‘z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilishga haqli ekani kafolatlanadi.

Konstitutsiyaviy sud – konstitutsiyaviy nazoratning oliy organi sifatida – inson huquqlarini himoya qilish kafolatlarining muhim bo‘g‘inidir. Konstitutsiyaga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatning hujjatlari Konstitutsiyaga muvofiqligini ko‘rib chiqadi. 133-moddada Konstitutsiyaviy sud vakolatlari sanab o‘tilgan bo‘lib, unga ko‘ra sud: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari qarorlari, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va mahalliy hokimiyat hujjatlarining Konstitutsiyaga zid yoki muvofiqligini aniqlash; Konstitutsiyaviy sud, shuningdek, sudlarning tashabbusiga binoan, muayyan ishda qo‘llanishi lozim bo‘lgan normativ-huquqiy

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

hujjatning Konstitutsiyaga muvofiqligi to‘g‘risidagi masalalarni ko‘rib chiqishi mumkin (133-modda 6-band). Bu, masalan, Oliy sud yoki boshqa sudlar biror qonunni Konstitutsiyaga zid deb hisoblasa, Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilib, uning konstitutsiyaviyligini tekshirtirishi mumkinligini anglatadi.

Eng muhim yangiliklardan biri shuki, Konstitutsiyaviy sud endilikda fuqarolar va yuridik shaxslarning konstitutsiyaviy shikoyatlarini ham ko‘rib chiqadi. 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlar natijasida 133-moddaga kiritilgan qo‘shimchaga muvofiq, agar biror fuqaro yoki tashkilot o‘ziga nisbatan qo‘llangan qonun normasi uning Konstitutsiyada belgilangan huquq va erkinliklarini buzdi deb hisoblasa va bu ish bo‘yicha barcha sud instansiyalaridan o‘tgan bo‘lsa, ushbu shaxs Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilib, o‘sha qonun normasini Konstitutsiyaga muvofiqligi yuzasidan shikoyat qilish huquqiga ega bo‘ldi. Bu institutsiya xalqaro maydonda ***“konstitutsiyaviy shikoyat”*** (yoki konstitutsiyaviy nazoratning fuqaroviy tashabbusi) sifatida tanilgan bo‘lib, fuqarolarga bevosita Konstitutsiyaviy sud orqali o‘z huquqlarini himoya qilish imkonini beradi.

Masalan, Adliya vazirligi sharhlarida Konstitutsiyaviy sud qonunlar va Prezident farmonlarining Konstitutsiyaga muvofiqligini aniqlash orqali Konstitutsiya ustuvorligini ta’minlash vazifasini bajarishi alohida e’tirof etiladi. Yana bir misol, 2021-yilda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi to‘g‘risida”gi Konstitutsiyaviy qonun aynan Konstitutsiyaviy sudning mustaqilligini mustahkamlash, uni demokratlashtirish va fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kengaytirishga qaratilgani qayd etiladi[4].

Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) – O‘zbekistondagi inson huquqlarini himoya qiluvchi mustaqil milliy institutlardan biridir. Ombudsman instituti Oliy Majlis huzurida tashkil etilgan bo‘lib, uning asosiy vazifasi fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari himoya qilinishini ta’minlash hamda davlat organlari va mansabdor shaxslar tomonidan

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

inson huquqlari to‘g‘risidagi qonunchilikka rioya etilishi ustidan parlament nazoratini amalga oshirishdir.

Ombudsman fuqarolar murojaatlarini ko‘rib chiqadi, huquqbuzarlik va suiiste’mollik holatlarini aniqlaydi hamda ularni bartaraf etish yuzasidan tegishli organlarga tavsiyalar beradi. Ombudsman faoliyatining muhim jihati – u prokuraturadan farqli o‘laroq, nafaqat qonuniylik, balki adolat va maqsadga muvofiqlik nuqtayi nazaridan ham tekshiruv olib borishi mumkinligidir. Agar davlat organi yoki mansabdor shaxs Ombudsmanning tavsiyalarini bajarmasa, Ombudsman ushbu masalani yuqori turuvchi organlar yoki sud idoralariga kiritishi yoki parlament muhokamasiga olib chiqishi mumkin. Bu Ombudsmanga fuqarolar huquqlarini tiklash uchun qo‘shimcha vositalar beradi. Misol tariqasida, Ombudsman ayrim hollarda fuqarolarning sudga da’vo kiritish muddatlarini o‘tkazib yuborgan bo‘lsa-da, ularning ishini nazorat tartibida ko‘rib chiqish yoki ularga yordam berish tashabbusi bilan chiqishi mumkin. Ombudsman shuningdek jazoning ijro etilishi muassasalari (qamoqxona, koloniyalar)da mahkumlarning huquqlari ta’minlanishini nazorat qiladi, qiynoqqa solmaslik bo‘yicha monitoring olib boradi.

Yana bir muhim vakolat – 2023-yil Konstitutsiya o‘zgarishlariga binoan, Ombudsmanga qonunchilik tashabbusi huquqi berildi (98-modda). Endilikda Ombudsman Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga o‘z faoliyat sohasi bo‘yicha qonun loyihalari yoki takliflarini kiritishi mumkin. Masalan, Ombudsman bevosita fuqarolar huquqlarini ta’minlash maqsadida yangi qonun qabul qilish zarur deb topsa, parlamentga qonun tashabbusi bilan chiqish huquqiga ega bo‘ldi[5]. Bundan tashqari, Ombudsman va uning Bola huquqlari bo‘yicha o‘rinbosari Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish subyektlari qatoriga kiritilgan. Ya’ni, Ombudsman o‘z faoliyati davomida biror qonun hujjati Konstitutsiya va inson huquqlari normalariga zid deb topsa, u Konstitutsiyaviy sudga ushbu hujjatni ko‘rib chiqishni so‘rab masala kiritishi mumkin. Bu ham Ombudsmanning huquqiy

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

vositalarini kengaytirgan muhim kafolatdir.

Sud hokimiyati va odil sudlov kafolatlari. Inson huquqlarini himoya qilishning bosh mexanizmlaridan biri – mustaqil sud hokimiyati orqali odil sudlovni amalga oshirishdir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi sud tizimining asosiy tamoyillarini belgilaydi. 131-moddaga muvofiq, O‘zbekistonda sud hokimiyati Konstitutsiya va qonunga bo‘ysunadi, sudyalar mustaqildir va ularning odil sudlovni amalga oshirishiga har qanday aralashuv qonunga xilof hisoblanadi. Favqulodda (tezkor) sudlar tuzish taqiqlanishi ham Konstitutsiyada alohida ko‘rsatilgan (131-modda), bu esa har qanday “maxsus tribunal”lar tashkil etib, odil sudlovdan chetlashuv oldini oladi.

Shunday qilib, O‘zbekiston sud-huquq tizimi, jumladan Konstitutsiyaviy sud va umumiy sudlar, inson huquqlarini himoya qilishning ichki kafolatlarini ta’minlaydi. Konstitutsiya asosida ishlovchi bu tizim har bir shaxsga o‘z huquqini tiklash uchun mahkamalarga murojaat etish, lozim bo‘lsa yuqori instansiyalargacha shikoyat qilish, hatto bundan natija chiqmasa Konstitutsiyaviy sudga va undan keyin xalqaro organlarga murojaat etish imkonini beradi.

Xalqaro huquqiy mexanizmlar va O‘zbekistonning xalqaro majburiyatlari ham inson huquqlarining kafolatlanishida muhim o‘rin tutadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 15-moddasida mustahkamlangan qoidaga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari mamlakat huquqiy tizimining tarkibiy qismidir. Bu norma xalqaro huquq normalariga milliy huquqda ustuvorlik beradi va O‘zbekiston ratifikatsiya qilgan inson huquqlari bo‘yicha konvensiyalar bevosita qo‘llanishi mumkinligini anglatadi. Masalan, O‘zbekiston 1995-yilda BMTning Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakti (ICCPR) hamda Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktini (ICESCR) ratifikatsiya qilgan[6]. Shu munosabat bilan, ushbu paktlarda belgilangan huquq va erkinliklar milliy huquq tizimiga integratsiya qilindi va ularga rioya etilishi xalqaro darajada nazorat qilinadi. O‘zbekiston, shuningdek,

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

“Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” qoidalariga sodiqligini e’lon qilgan va mustaqillikning ilk kunlaridanoq unga qo‘shilganligi davlat rahbariyatining chiqishlarida ta’kidlab kelinadi[7]. Bu deklaratsiya tamoyillari Konstitutsiyamiz normalariga singdirilganligi ham mutaxassislar tomonidan qayd etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi ko‘plab asosiy BMT konvensiyalarining ishtirokchisidir. Jumladan, “Bola huquqlari to‘g‘risida”gi konvensiya[8] (CRC) 1992-yilda qo‘shilib, 1994-yilda ratifikatsiya qilingan; “Ayollarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risida”gi konvensiya (CEDAW) 1996-yilda ratifikatsiya qilingan; “Qiynoqlarga qarshi konvensiya” (CAT)[9], 1995-yilda; “Irqiy kamsitishlarga barham to‘g‘risida”gi konvensiya (CERD) 1995-yilda va boshqalar. Ushbu xalqaro shartnomalar O‘zbekistonga nisbatan xalqaro majburiyatlar yuklaydi, ya’ni davlat ichki qonunchiligini mazkur hujjatlar talablariga muvofiq saqlashi va amalga oshirishi lozim. Shuningdek, O‘zbekiston ushbu shartnomalar doirasida davriy hisobotlar taqdim etadi, ularni BMTning tegishli qo‘mitalari (Masalan, Inson huquqlari qo‘mitasi, Qiynoqlarga qarshi qo‘mita, Bola huquqlari qo‘mitasi va h.k.) ko‘rib chiqib, o‘z tavsiyalarini beradi. Bu jarayonlar mamlakatda inson huquqlariga rioya etilishini xalqaro monitoring qilishga xizmat qiladi.

Alohida ta’kidlash lozimki, O‘zbekiston 1995-yilda “Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risida”gi paktning 1-Optional Protokoliga ham qo‘shilgan, bu esa O‘zbekiston fuqarolariga BMT Inson huquqlari qo‘mitasiga (ICCPR bo‘yicha) individuall shikoyat yuborish imkonini beradi. Konstitutsiyaning 55-moddasiga kiritilgan ***“xalqaro organlarga murojaat qilish”*** huquqi aynan shu mexanizmni nazarda tutadi. Ya’ni, agar fuqaro o‘z huquqi mamlakatda buzildi deb hisoblasa va O‘zbekistonning ushbu huquq bo‘yicha xalqaro shartnomasi mavjud bo‘lsa, barcha milliy vositalarni tugatgach (Odil sudlov instansiyalaridan o‘tib), BMTning tegishli qo‘mitasiga (yoki boshqa xalqaro tuzilmaga) o‘z shikoyatini yo‘llashi mumkin. Masalan, so‘z erkinligi yoki adolatli sudlov huquqi buzildi deb topgan

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

fuqaro BMT Inson huquqlari qo‘mitasiga murojaat qilishi va Qo‘mita uning ishi bo‘yicha O‘zbekistonga tavsiyalar berishi mumkin. O‘zbekiston bunday tavsiyalarni bajarish majburiyatini olgan[10].

Bundan tashqari, O‘zbekiston BMT Inson huquqlari bo‘yicha kengashi doirasida ham ishlaydi. Xususan, har to‘rt yilda bir marta o‘tadigan Universal davriy sharh (UPR) jarayonida O‘zbekiston hukumatining inson huquqlari bo‘yicha ko‘rgan choralarini boshqa davlatlar ko‘rib chiqadi va tavsiyalar beradi[11]. O‘zbekiston 2018 va 2023-yillarda bu jarayondan o‘tib, ko‘plab tavsiyalarni qabul qilgan va bajarish ustida ishlamoqda. Bu ham xalqaro mexanizmlarning biri bo‘lib, mamlakat ichida huquqiy islohotlarni rag‘batlantiradi[12].

Xulosa sifatida aytish joizki, O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlari va erkinliklarining konstitutsiyaviy kafolatlari ko‘p qavatli himoya tizimini tashkil etadi. Konstitutsiya – huquqlarni e’lon qilish va himoya qilishning asosi bo‘lsa, Konstitutsiyaviy sud – Konstitutsiya va inson huquqlari ustuvorligini ta’minlovchi posbondir. Ombudsman va boshqa milliy institutlar esa fuqarolarning murojaatlarini ko‘rib chiqish, huquqbuzarliklarni bartaraf etish va parlament hamda sudlarga tavsiyalar berish orqali himoya vositalarini to‘ldiradi.

Bu mexanizmlar o‘zaro bog‘liq holda ishlaydi. Masalan, Konstitutsiyaviy sud fuqaro huquqini tiklasa, Ombudsman uning ijrosini nazorat qilishi mumkin; sud qarorlari xalqaro standartlarga zid kelmasligini Konstitutsiyaviy sud nazorat qilsa, xalqaro qo‘mitalar tavsiyalari asosida qonunchilikka o‘zgartish kiritishda Ombudsman va parlament rol o‘ynaydi. Shu tariqa, O‘zbekiston inson huquqlarini ta’minlash bo‘yicha ***“Inson – jamiyat – davlat”*** prinsipiga asoslangan holda faoliyat olib bormoqda, ya’ni avvalo inson manfaatlarini oliy o‘ringa qo‘yish konstitutsiyaviy tamoyil darajasiga ko‘tarilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (1992-yil 8-dekabr, 2023-yil 30-aprel o‘zgartirishlari bilan yangi tahriri). – T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2023.
2. “O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi to‘g‘risida”gi Konstitutsiyaviy qonun. (2021-yil 27-aprel, O‘RQ-684-son). – Lex.uz huquqiy axborot portali.
3. Lex.uz
4. Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) to‘g‘risida Qonun. (1997-yil 24-aprel, yangi tahriri – 2020-yil 16-sentabr, O‘RQ-637-son). – Lex.uz ma’lumotnomasi.
5. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt. (1966-yil 16-dekabr, BMT Bosh Assambleyasi 2200A (XXI); O‘zbekiston tomonidan 1995-yil 28-sentyabrda qo‘shilish to‘g‘risida hujjat topshirilgan, 1995-yil 28-dekabrda kuchga kirgan. upr-info.org.
6. BMT Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. (1948-yil 10-dekabr, BMT Bosh Assambleyasining 217 A (III) rezolyutsiyasi). – O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi tomonidan 1991-yil 30-sentyabrda ratifikatsiya qilingan.
7. Bola huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya. (1989-yil 20-noyabr, BMT Bosh Assambleyasi 44/25-son rezolyutsiyasi); O‘zbekiston Oliy Kengashi tomonidan 1992-yil 9-dekabrda ratifikatsiya qilingan, 1994-yil 29-iyuldan kuchga kirgan. eurasiamagazine.com.
8. Qiynoqlarga qarshi Konvensiya. (1984-yil 10-dekabr, BMT Bosh Assambleyasi 39/46-son rezolyutsiyasi); O‘zbekiston tomonidan 1995-yil 28-sentyabrda ratifikatsiya qilingan, 1995-yil 28-oktabrda kuchga kirgan.
9. “Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi milliy markazi to‘g‘risida”gi Prezident farmoni. (1996-yil 31-oktabr, PF-1602-son). –

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Milliy markaz faoliyatini tasdiqlovchi hujjat.

10. BMT Inson huquqlari bo‘yicha qo‘mitalari tavsiyalari to‘plami. (O‘zbekiston bo‘yicha 1995–2022-yillar). – BMT Treaty Body Database: https://tbinternet.ohchr.org.
11. Universal Davriy Sharh (UPR) – O‘zbekiston Milliy Hisoboti. (3-sikl, 2023-yil). – BMT Inson huquqlari kengashi hujjati, A/HRC/WG.6/43/UZB/1.
12. constitution.uz